

"A escola que mudou": percorridos

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 14-22

Antón Costa Rico

Universidade de Santiago

anton.costa@usc.es

Emilio Ínsua López

IES de Vilanova de Arousa

mimadrinha@edu.xunta.es

Francisco Veiga García

IES de Melide

pacoveiga@agxpt.gal

UNHA OLLADA AO ESTRUTURAL – INSTITUCIONAL

Desde o amencer do século XXI debido á aplicación da LOE de 2006 e da LOMCE, aprobada o 10.XII.2013, fóronse ditando distintas normas que establecen os currículos de educación infantil, primaria, secundaria obrigatoria e bacharelato, tendo como referencia clave as denominadas 'competencias básicas': Competencia en comunicación lingüística, C. matemática, Cs. básicas en ciencia e tecnoloxía, C. dixital, Cs. sociais e cívicas / Cs. para aprender a aprender e Sentido da iniciativa e espírito em-

prendedor. A LOE supuxo unha importante renovación curricular sobre a base algo controvertida das "competencias", dado o seu posible escoramento conductista, que se reforzou coa LOMCE; tamén hai que sinalar a notábel renovación normativa relacionada coa formación permanente do profesorado e as actuacións das CC.AA. en colaboración co Ministerio de Educación relativas ao programa PROA (Programa de Reforzo, Orientación e Apoio), mediante a convocatoria de contratos-programa e Labora.

Se falamos da operativización do desenvolvemento curricular

para todo o alumnado, aludiremos ás adaptacións curriculares, aos agrupamentos flexibles, aos desdobramentos de grupos de aula, ás probas de recuperación académica, á presenza de materias optativas, ou incluso á posta en marcha da Formación Profesional Básica; todo un conxunto de estratexias de intervención actualmente diminuídas en canto á súa extensión e incidencia, neste contexto próximo de crise económica e de aplicación dunha política neoliberal, que emmagreceu a capacidade dos servizos públicos e unha parte significativa dos avances alcanzados previamente.

Suscitáronse medidas relacionadas coa organización dos centros escolares, buscando combinar (non sempre con adecuación) liderado, dirección e xestión administrativa, rendición de contas e maduración como 'comunidades de aprendizaxe', aínda que tamén son detectables estilos de dirección fundamentalmente burocráticos. O espazo dixital arrequeceuse nas aulas e a apertura alén fronteiras, aínda que neste caso empobrecendo e descoidando con torpeza gobernativa e social as potencialidades do desenvolvemento cultural específico de Galicia.

Neste tempo veu afirmándose a precarización xeral na vida dos centros públicos, que desde os factores económicos obxectivos (a redución de gastos públicos en educación) se foi trasladando a 'recortes' que afectaron á igualdade social ante a educación, á atención individualizada ao alumnado, aos programas de formación do profesorado, ao impulso na edición de recursos formativos e a un longo etcétera de asuntos relacionados coa construción dunha educación democrática, sobre a base dun proxecto político e cultural concertado desde Galicia e atento ás nosas capacidades e necesidades.

Hai cuestións que son motivo de confrontación entre enfoques opostos: o principio da igualdade de oportunidades educativas, ante a exclusión social que provoca o seu incumprimento; os fundamentos para a construción dos currículos; as estratexias organizativas comprensivas vs. diversificadas e os programas compensatorios; a convivencia/coexistencia entre redes escolares (pública e privada, concertada ou non) e os criterios de admisión do alumnado nos centros; a centralidade da educación pública; o papel da linguaxe no éxito escolar, en relación coas clases e sectores sociais; os significados e alcance que lle concedemos á galeguización lingüística e curricular; os programas e criterios relacionados coa avaliación das institucións educativas; as capacidades competenciais autonómicas en relación cos deseños curriculares e o seu alcance diante das prácticas de recentralización; a xestión democrática dos centros; a mercantilización, especificamente daqueles centros privados desexosos de ser considerados 'centros plurilingües', virados de costas á contorna galega seguindo as orientacións neo-liberais; ou a ruptura da comprensividade curricular e organizativa, para favorecer a flexibilización de traxectorias escolares. Hai un movemento social e profesional que defende posicións de superior alcance social que está privado de apoio desde a Administración autonómica actual que, porén, é favorable á filosofía neoliberal e de orde conservadora. Con todo, é do caso salientar que o sistema educativo de Galicia a día de hoxe ofrece valores positivos nas varias avaliacións internacionais, entre elas as limitadas probas PISA.

Convén referirse á mingua do apoio efectivo á galeguización escolar (recursos humanos e programas) desde que en 2009 se procedeu á eliminación do D.

124 e á aprobación no seu lugar do D. 79/2010, do 20 de maio, 'para o plurilingüismo no ensino de Galicia', que procedía a desterrar o concepto de "normalización", así como a reducir en todos os sentidos (materias, tempos e recursos) os impulsos cara á normalización da lingua galega no ensino.

Debemos aludir ao aumento da inestabilidade docente ou ao empobrecemento do tratamento da educación para a cidadanía e os dereitos humanos, mentres se desexa consolidar a concertación escolar con colexios privados, uns con marcado ideario relixioso e con separación por sexos do alumnado, outros con trazos de elite e de distinción/separación social (como poden ser, entre algúns outros, a British Royal School, O Castro Internacional, o Peleteiro, a rede de escolas infantís Os pequerrechos...), e tamén mediante o respaldo a ciclos formativos de carácter non obrigatorio (mentres non se amplían prazas demandadas para tales ciclos nos centros públicos), conformando, así, o que Fernández Enguita valorou como "agresiva política de dereitas".

A formación do profesorado desde a Administración

A Consellería de Educación sostén un programa anual de formación en servizo que se diversifica en canto aos seus formatos, sectores docentes aos que se dirixe e lugares desde os que se leva a cabo, incluíndo: Cursos de formación impartidos polo CAFI (Centro Autonómico de Formación e Innovación, que coordina seis Centros territoriais de Formación e Recursos CFR), dotados en cada caso dun cadro básico de docentes especialistas; o desenvolvemento dos Programas Europeos coa súa ampla gama para o profesorado e o alumnado, que inclúe estadias de formación internacional, visitas de docentes, visitas e intercambios de grupos

de aula, realización de proxectos conxuntos de formación, cursos internacionais de formación, bolsas e proxectos lingüísticos; Cursos de Actualización Lingüística e Comunicativa (inglés preferente) para a incorporación do conxunto dos centros como 'Centros plurilingües'; a Formación en Centros; os Grupos de Traballo e os Seminarios, como proposta colaborativa, recoñecéndose, por outra parte, a formación a distancia co concurso da Internet e da Plataforma Tecnolóxica Galega. Esta programación anual está tradicionalmente sometida a frecuentes valoracións críticas por parte dalgúns sectores do profesorado que detectan deficiencias ou negativas orientacións, debéndose salientar a convocatoria de diversas actividades e cursos de formación desde o labor sindical ou desde os movementos de renovación pedagóxica na procura de ofrecer unha formación con carácter alternativo.

O Plan Proxecta

Trátase dunha iniciativa da Consellería de Educación e O.U. dirixida a fomentar a innovación nos centros a través de programas que desenvolvan de xeito paralelo as competencias básicas e a educación en valores, mediante estratexias metodolóxicas comúns, co obxectivo de desenvolver a educación en valores e de tecer redes de traballo cooperativo e interdisciplinario que favorezan transformar e mellorar a práctica educativa, transferindo eficazmente as iniciativas innovadoras presentes nun amplo Banco dixital de proxectos, fomentándose que as interaccións entre o profesorado participante se leven a cabo no grupo Redeiras, rede social do profesorado. Con todo, este tipo de proxectos e iniciativas non debe esquecer que os centros educativos poden e deben converterse en proxectos en si mesmos, permeables ao medio e onde cada-

quén poida buscar o seu recuncho para se sentir protagonista creador e solidario de todo o que acontece no centro e arredor del.

Educación TIC en Galicia con impulso oficial e social: E-dixgal e Abalar

A presenza social e cultural das tecnoloxías de información e comunicación electrónica entrou en todo o sistema escolar, ao punto de haber centros educativos que desde 2013 eliminaron boa parte da lectura ou da escritura en papel, para ser substituída por aulas virtuais, textos dixitais e por unha variedade de *gadget's* con distinta utilidade informativa e comunicativa, sen que falten reflexións contrapostas sobre o asunto.

Logo de previas experiencias pilotadas polo Ministerio de Educación, con participación das Comunidades Autónomas, púxose en marcha en 2010 o Proxecto Abalar desde a Consellería de Educación en Galicia, en coordinación co Instituto de Tecnoloxías Educativas do Ministerio de Educación, co Centro Nacional de Desenvolvemento Curricular en Sistemas no propietarios e coa Axencia para a Modernización Tecnolóxica de Galicia (AMTEGA), con diversas finalidades: dotar de software actualizado e eficaz os centros de educación; proceder á formación do profesorado desde as propias 'aulas Abalar', a través de itinerarios formativos de competencia dixital para a docencia coa oportuna acreditación de competencias; favorecer a creación de materiais e recursos didácticos; xerar un repositorio de contidos educativos dixitais e dinamizar redes de intercambio pedagóxico, aínda que semella que este programa coa súa plataforma "Espazo Abalar" non rende os froitos que debera, como tampouco a rede social Redeiras. Complementariamente púxose en marcha tamén o programa E-dixgal para atender o

desenvolvemento de currículos e centros enteiramente dixitais no plano académico. O proxecto presenta deficiencias en canto á formación do profesorado, e parece estar carente de avaliacións recoñecíbeis referidas á calidade das aprendizaxes obtidas. Mención especial merecen, seguramente, as aplicacións Abalar para as familias, que facilitan o contacto directo e instantáneo entre estas e o profesorado, aínda que esta sorte de gran irmán escolar talvez deba merecer unha reflexión demorada no futuro tendo en conta cuestións tales como o desenvolvemento autónomo dos rapaces e as rapazas.

Unha referencia breve podería ser feita ás aulas Maker, que se puxeron en marcha desde a área de Bibliotecas Escolares, e ao proxecto, non consolidado, de Observa-Acción.

Neste tempo téñense promovido, entre outras, algunhas iniciativas cunha preocupación directa pola formación, a creación e o intercambio de recursos dixitais: a plataforma *Ciberlingua*, a páxina *Vieiros na Escola*, –hoxe desaparecida–, *Galego21.org*, o *Observatorio Galego de e-learning* ensaiado desde a Universidade de Santiago, así como diversos blogs e websites de profesores e de asociacións, ás veces de tanta importancia como a que tivo a da hoxe inexistente Coordinadora Galega de Equipos de Normalización e Dinamización Lingüística.

UNHA OLLADA ÁS DINÁMICAS PROFESIONAIS E SOCIAIS

Escolas abertas ás innovacións, escolas recoñecidas

Nun número non menor dos centros educativos realízanse actividades didácticas e pedagóxicas que obedecen a propósitos de innovación eloxiábeis, facéndose notar a través da participación dos centros en diver-

sas convocatorias de premios a experiencias e iniciativas, tanto a escala estatal (Ministerio de Educación, Premios Giner de los Ríos, Premio de Boas Prácticas de Innovación...), como en Galicia (convocatorias da Consellería de Educación, Premios María Barbeito, Educa Compostela, Fundación Proxecta...).

Alén dos exercicios didácticos consolidados en materias académicas asentadas -como as iniciativas de formación sobre aprendizaxe da lectura, da escritura ou das matemáticas-, cabe referirse, entre outras, aos Día da Ciencia (Galiciencia), con convocatoria anual; á iniciativa Setestrelo, da Sección de Ciencia/Natureza/Sociedade do Consello de Cultura para a divulgación da cultura científica; aos cursos de cine documental propiciados por *Sine Nómine* e Nova Escola Galega; ás convocatorias de Xornadas didácticas e de Lingua e Literatura Galegas, que a Asociación Socio-Pedagóxica Galega (ASPG) realiza en colaboración coa CIG-Ensino; á promoción da música como ferramenta pedagóxica interdisciplinaria; a unha certa presenza de proxectos de educación visual nas aulas, que pretendeu promover o Consorcio Audiovisual de Galicia; ás iniciativas relacionadas coa educación afectivo-emocional e sexual, e contrarias ás discri-

minacións de xénero; á integración do alumnado inmigrante; e á sensibilización sobre as inxustizas e a fame no mundo, neste caso con singular implicación de ONG como Intermón, Interred, Mans Unidas, Amnistía Internacional e Cruz Vermella.

É oportuno dar unha referencia sobre varias iniciativas singulares que estaban entre nós nos comezos do presente século XXI, como por exemplo o Centro educativo Bemposta, impulsado desde os anos setenta polo Padre Silva, como singular experiencia de educación social realizada ás portas da cidade de Ourense. Podemos referirnos igualmente ao programa Preescolar na Casa, que tanta influencia logrou acadar, e ás importantes iniciativas que tiveron lugar dentro do programa das Galescolas.

No tempo presente cabe destacar, debido á súa aposta pola inmersión lingüística en galego e pola posta en valor da nosa cultura, a rede de escolas autoxestionadas Semente, na procura dunha educación emocionalmente rica, esperta e galeguizada, coa súa presenza en varios lugares do país. Hai algunhas outras iniciativas que, fundamentando a súa práctica cotiá en pedagogías denominadas alternativas, xermolaron máis recentemente: escolas Waldorf, escolas Montessori, es-

colas bosque, escolas libres, con diferente e contraposta presenza social. Delas podemos atopar algunhas referencias a nivel estatal no directorio de pedagogías alternativas LUDUS e aproximármonos a algunhas das súas conexións a través da Rede Galega de Educación en Transición.

Fomento da lectura e bibliotecas escolares

Unhas das máis significativas manifestacións do clima innovador educativo ten que ver co fomento dos hábitos lectores entre o alumnado. As diferentes accións de fomento da lectura desde as iniciativas dos concellos como os Salóns e Feiras do Libro Infantil (A Coruña, Pontevedra, Chantada...) e o papel xogado xa desde hai tres décadas por un reducido grupo de educadores ligados á renovación pedagóxica, foise transformando nun movemento de apreciable consistencia. Foi o profesorado innovador o que introduciu a literatura infantil nas escolas, o mesmo profesorado que botou en falta os materiais en galego e que nalgún caso (Agustín Fernández Paz, Xabier P. Docampo, Helena Villar, Xoán Babarro, Ana Mª Fernández...) escribiron esas historias, versos e dramaturxias imprescindibles para unha escolarización digna do noso alumnado. Esta literatura infantil galega, acadou

altas cotas de calidade, como demostran os premios que obtivo a nivel español e internacional, e tamén feitos como a celebración do Congreso de IBBY en Compostela en 2010. Sería de xustiza recoñecer o traballo de GALIX (Asociación Galega do Libro Infantil e Xuvenil; sección galega do IBBY) e de moitos escritores/as e profesoras/es, como Manuel Figueiras que durante décadas mantivo a web BLIX (Biblioteca da Literatura Infantil Galega). A este respecto, poderíanse destacar as convocatorias de premios como o Merlín e Jules Verne, de Edicións Xerais de Galicia; os Barco de Vapor, da editorial SM; ou os de álbum ilustrado Compostela. Se falamos de banda deseñada aí están a experiencia, hoxe desaparecida, de *Golfiño*, e a de *Oink* como revista do Xabarrín Club, que acompañou o necesario programa da Televisión de Galicia. Non esquecemos a actual publicación para nenos e nenas *O Papagaio* e o papel informativo que xoga o bimensual do libro *Biblos*, con atención esmerada a esta cuestión.

As bibliotecas escolares comezaron co esforzo do profesorado innovador que consideraba necesario un centro de recursos

máis alá das bibliotecas de aula, e foron impulsadas decisivamente mediante o programa de Plan de Mellora de Bibliotecas Escolares de Galicia desde a Consellería de Educación ao longo de varios gobernos (baixo a guía das profesoras Cristina Novoa e Pilar Sampedro). O PLC (Proxecto Lector de Centro) e PAL (Plan Anual de Lectura) como documentos de planificación da lectura en cada centro foron coordinados polo profesorado das bibliotecas. Acompañou este programa un de fomento da lectura en contexto escolar, denominado *Hora de ler*, (con materiais para as diferentes etapas, convocatoria dos Clubs de Lectura para centros de Secundaria, actividades como as mochilas viaxeiras de préstamo ás familias ou o préstamo de libros entre bibliotecas mediante o blog "Libros a oito"...). Actualmente mantense, gozando de visibilidade a través dun dos Sitios especializados do Portal da Consellería de Educación, que dá acceso a documentación, materiais, experiencias, formación e boas prácticas, así como a un amplo número de bitácoras e recursos de cada unha das bibliotecas dos centros.

A edición de recursos didácticos e de libros de texto

Hai algo máis de 30 anos (só) non había en Galicia unha industria da edición pedagóxica e didáctica. Con Edicións Xerais de Galicia asentábanse os primeiros chanzos cun libro de texto de matemáticas en galego; abríase un camiño que se intensificou baixo a dirección do pedagogo Manuel Bragado e que outras Editoras tamén alimentan: a miúdo con autoría galega, aínda que noutros casos como tradución, ten saído do prelo unha gama apreciable de libros de texto e outros recursos editados. Ao abeiro do Decreto 124/2007 para a normalización do galego no ensino chegou a rexistrarse unha intensificación e diversificación, que se abaixou co Decreto de 2010 para o plurilingüismo no ensino e as actuais circunstancias económicas e sociais.

Por outra parte, a través de variadas vías de asociacionismo profesional ou cultural, de institucións culturais como os museos ou da Administración local, e mesmo dos propios centros de educación, séguense editando unha variedade de xeralmente pequenos, pero ás veces moi valiosos, recursos didácticos, compoñendo un tecido multicolor, que é mostra de creatividade.

Teñen moito que ver coa formación pedagóxica e didáctica o debate e a reflexión, a edición de textos como *As linguas estranxeiras no sistema educativo en Galicia* (2012); *Na ponte. Unha historia de Ponte... nas ondas*; *Do estigma á estima*; *A educación, dereito ou mercadoría?*; *Os fíos de infantil*; *Unha educación de premio*; *Dicionario Galego de Pedagogía*, as edicións en galego de *Emilio de Rousseau*, de *Democracia e Educación* de Dewey, *A investigación educativa en Galicia* (2002-2014), ou os xa á beira de dez títulos da colección "Biblio-

teca de Pedagogía”, da Editorial Kalandraka.

Educación desde a proximidade/comunidades de aprendizaxe

Os actores da educación diversificáronse xa ao longo das últimas décadas do século XX, rebordando o anterior protagonismo exclusivo do Ministerio de Educación, dos seus inspectores e dos profesores que aplicaban os ditados centralizados. Falamos de profesores, das ANPA e dun monllo de asociacións interesadas no desenvolvemento da educación, cun específico lugar para unha parte da Administración Local, que manifesta atención á cuestión, con recursos técnicos e orzamentos.

Así, poden ser citadas as experiencias municipais, non todas hoxe igualmente vivas, de Foz, Redondela, Sanxenxo, Muros, Rianxo, Allariz, Xermade, Oleiros, Friol, Fene, Mugardos ou de varias cidades galegas, con programas engarzados co espírito internacional das *Cidades Educadoras*, mesmo con algúns exemplos singulares en canto a actores da educación: a experiencia limiá de Lodoselo ou a de Vedra co proxecto Ulla Elemental; os festivais de monicreques en Santiago, en Lalín e en Redondela; os Cadernos de Literatura Galega na escola apoiados noutrora desde Lugo... Arestora todas se ven afectadas en diverso grao polas circunstancias da crise económica.

Forman parte desa educación de proximidade distintas iniciativas emprendidas arredor da posta en valor do riquísimo patrimonio lúdico galego, iniciativas que se desenvolven ao longo de todo o país, desde os proxectos existentes en numerosos centros educativos ata o labor de colectivos e empresas de toda índole, algúns deles agrupados baixo o selo *Patrimonio Lúdico Galego*. Froito deste traballo son as varias pu-

blicacións e proxectos de investigación, desde a magna *Tastarabás* de Antón Cortizas, ata a primeira tese que analiza o xogo tradicional desde a perspectiva de xénero, da autoría da investigadora rianxeira Manuela Vázquez Coto; os cursos de formación, ou mesmo a primeira base de datos en liña con recursos de toda índole: www.xogostradicionais.gal. Noutra vertente da cuestión, talvez sexa xusto citar a exemplar experiencia das Xornadas Interxeracionais de Cabreiros (Lugo), que contan cunha década de convocatorias, mostrando un modo de proceder que se repite en lugares como Ferrolterra ou a Terra de Miranda.

Hai que falar da música tradicional achegada ás institucións escolares pola Asociación de Gaiteiros Galegos e por diferentes escolas e asociacións locais/provinciais de música popular. Cómpre citar o Congreso de Ensinantes de Música Tradicional Galega celebrado en 2006, ou eses traballos ilusionados que son o *Quiquiriquí*, o *Pelo Gato 24*, ou *As 13 lúas* e as actuacións de Magín Blanco e de Xavier Díaz, entre outras.

Faremos referencia ás actividades e recursos educativos impulsados por diversos museos como o do Pobo Galego, que dispón dun activo Departamento de Acción Educativa; o Provincial de Lugo; os Museos Científicos da Coruña ou a Casa Rosalía de Castro en Padrón. Citamos a función educadora dos Museos municipais de Allariz, do Museo etnolúdico de Galicia de Ponteceso, do Museo de Historia Natural da Universidade de Santiago ou do Museo da Escola e da Infancia de Pobra de Trives.

Imponse un recordo a tantas excelentes actividades escolares de educación ambiental desenvolvidas arredor da catástrofe do *Prestige*, durante o curso 2002-2003, que se viron conti-

nuadas con ocasión da Guerra do Iraq, neste caso en defensa do valor da paz xusta internacional. Poderemos mencionar as iniciativas de cultivo da vexetación de horta en campos de recreo de centros escolares; as Xornadas Galegas de Educación Medio Ambiental suscitadas en 2005 pola Sociedade Galega de Educación Ambiental, que asemade organizou en Compostela en 2007 o primeiro Congreso internacional de educación ambiental dos países lusófonos; o Proxecto Terra desde 2007; o Proxecto Climántica iniciado en 2008; as varias Aulas de Natureza existentes en Galicia; as actividades do albergue rural de Vilar de Santos; da Granxa-Escola de Barreiros de Sarria; as iniciativas de Voz Natura ou as emprendidas pola Aula de Ciencias no Parque Forestal de Saiáns en Vigo.

Son varias as federacións de ANPAS –parte delas agrupadas na Confederación de ANPAS Galegas, e outras na CONFAPA Galicia–, con iniciativas de importancia para a educación: mantemento de comedores, madrugadores, banco de libros de texto...; á beira doutras entidades activas: a Fundación Menela e Aspanaex de Vigo a prol da integración de suxeitos con discapacidade psíquica; a que sostén o Colexio O Pelouro en Caldelas de Tui, ou a Fundación Down Compostela coas súas iniciativas influentes no conxunto de Galicia; a Plataforma pola defensa do rural e da montaña, impulsada polas mesmas nais de familia afectadas, ás que se refire o documental *Somos acá*; ou, entre outros, o colectivo Estiño.

Revistas e Boletíns ao servizo da educación

Hai entre nós revistas e boletíns impresos que son instrumentos contribuíntes á expansión de grupos específicos de traballo e de normalización da lingua galega no espazo dos chamados

usos cultos, aínda que as tecnoloxías dixitais, a precariedade económica deste momento e a paulatina muda de hábitos lectores veñen incidindo negativamente na súa presenza.

Deixamos constancia da existencia recente mais non actual de: *Padres y Maestros* (que emigrou a Madrid), *Dezeme* da Fundación 10 de Marzo, *Quinesia*, *Revista Galega de Psicopedagogía*, *Profesionais da Educación*, *Escola Galega*, *Adaxe*, *Fadamorgana*, do *Boletín* de Nova Escola Galega, a semestral *Revista Galego-Portuguesa de Psicología e Educación* ou da *Revista Galega do Ensino* da Consellería de Educación. No presente mantéñense: a *Revista Galega de Educación*, que edita Nova Escola Galega, probablemente o mellor observatorio da renovación pedagóxica entre nós; *EDUGA*, en formato electrónico, editada pola Consellería de Educación; *Sarmiento*. *Revista Galego-Portuguesa de Historia da Educación*, que iniciou a súa migración dixital; *Innovación Educativa*, do ICE da Universidade de Santiago (USC); *Galeduso* do Colexio de Educadores Sociais de Galicia; *Aulas Libres* que impulsa o STEG; o suplemento *La Voz de la Escuela*; *Código Cero* (Revista de No-

vas tecnoloxías de Galicia); ou o *Boletín ENCIGA*.

Un profesorado activo

Unha parte dos docentes exercen con algunha maior resonancia a súa capacidade profesional como se plasma en distintas contribucións. Tamén os docentes interveñen nas organizacións docentes e sindicais que operan a modo de intelectuais colectivos. Así, nun tempo de quince anos pódese facer mención a múltiples, mais tamén discontinuas, iniciativas; unha parte delas realizadas desde as dinámicas sindicais de CC.OO. do Ensino, a FETE-UGT, que desde a plataforma Escola Viva ten organizado diversas xornadas didácticas, a CIG-Ensino ou o STEG (Sindicato das Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galicia), editor do calendario anual *Tempo de mulleres*, *mulleres no tempo* e organizador dunhas Xornadas de Coeducación que van pola terceira edición; todas manteñen páxinas Web sempre actualizadas e con tonalidade crítica, ao tempo de ter levado a cabo varias iniciativas de edición.

Neste período celebráronse diversas xornadas para o profesorado de educación infantil convocadas por AGAMEI, de orientación escolar e en re-

lación coa Escola nos contornos rurais promovidas por Nova Escola Galega, en colaboración coa Mesa Galega de Educación no rural; non faltaron iniciativas da parte da AELG e da ASPG, nin a cita anual das Xornadas de Educación para a Paz convocadas tanto por Nova Escola Galega (en conexión con ensinantes de Portugal), como polo Seminario Galego de Educación para a Paz; tampouco faltaron as Xornadas de Filosofía de Pontevedra convocadas pola Aula Castelao, nin algunhas iniciativas da Asociación de Profesores de Francés de Galicia, como da Asociación de Profesores de Inglés (APIGA), nin as convocatorias anuais e territoriais da Asociación de Ensinantes de Ciencias de Galicia (ENCIGA).

Por man destes docentes aquí e aló foron aparecendo distintas creacións fílmicas, como por exemplo, *Eu farei* do IES de Chapela, *O cole que mola* e *A lingua sabe a pan* do CEIP de Cea, que se veñen sumar a outras creacións como as que falan do profesor Alonso Montero (aos seus 90 anos) ou de Antía Cal (*A palabra xusta*).

Algunha iniciativa levaron a cabo: a Asociación de Directores de Centros escolares de Galicia; Chavós en relación coa escolarización da etnia xitana; a Fundación Quinesia; a Asociación Galega de Dixlesia; as Escolas Asociadas da UNESCO; a Asociación Galega para a Docencia e a Investigación do Retraso mental ou a Asociación Profesional de Orientadores Educativos de Galicia, a Associação de Docentes de Portugués de Galiza, podendo de igual modo referirse ás Xornadas A Fenda Dixital ou a de creación e avaliación de recursos didácticos, con impulsores como o profesor Xesús Rodríguez, á vez Director da *Revista Galega de Educación*. Profesores son tamén quen convocan con continuidade as Xor-

nadas de memoria Histórica en distintos puntos da xeografía de Galicia, as olimpíadas de matemáticas e de filosofía, varios certames de teatro intercentros ou as hoxe desaparecidas Xornadas Luís Acuña celebradas na Pobra de Trives. Houbo iniciativas convocadas por diversos centros, como é o caso das Xornadas Ciencia e Territorio, e outras promovidas polo Instituto de Bacharelato de Melide. Unha mención cabe facer tamén a diversas Plataformas: 'Polo ensino

en galego', 'En defensa do ensino público', 'Pola educación infantil' ou a 'Mesa de educación no rural'. Do caso é recordar que en 2007 se celebrou en Compostela o XXII Encontro Anual da Confederación Estatal de Movementos de Renovación Pedagóxica.

Hai todo un presente de preocupacións escolares que vive á beira da fatiga. Nun contexto con tan intensos cambios de todo tipo hai compoñentes de

cansazo e de malestar docente e manifestacións de fuxida. Mais tamén hai expresións e manifestacións de real compromiso coa educación da xuventude e adolescencia por parte de sectores non menores do profesorado que cultivan trazos –con distinta preocupación e intensidade–, como os que están sinalados no Cadro 3; trazos que dalgún xeito conforman os biorritmos da escola que mudou.■

Cadro 1. ASUNTOS EDITORIALIZADOS NA RGE (2006-2019)

Nº	Tópicos e cuestións
36	Un Acordo Nacional Galego pola Educación
37	Aos 100 anos de creación da RAG (1906-06)
38	Volveu faltar o debido debate curricular: falta, por acaso debate político?
39	Educación para a cidadanía e os dereitos humanos, decreto de Galego...
40	Notas para a axenda de política educativa
41	Re-definindo a formación inicial docente
42	Ruído mediático vs. preocupacións reais
43	Entre expectativas non cumpridas, malos agoiros e incertezas
44	O galego, a nosa Amazonía
45	De 'pedagogía política': mandan ou gobernan?
46	Co galego estamos no mundo
47	Bilingüismo aditivo vs. Bilingüismo subtractivo: esta é a cuestión
48	Unha educación máis completa...e máis competitiva?
49	1979-2011: 32 anos de democracia municipal
50	Balance 1-49
51	Unha sociedade conservadora?
52	Regresando ao pasado
53	No noso ensino pasan cousas felices
54	Reforzos para a política neoliberal
55	Exercicio político, Cidadanía, Educación
56	Contra a LOMCE; a prol dunha educación de calidade e con equidade social
57	A LOMCE ou como legislar contra a maioría social
58	Somos nós... no medio do mundo e non é do caso que dimitamos
59	Un paso adiante e outros máis... Galiza, poderán vir mellores tempos?
60	Texto e contexto, utilización politiquera do P. Feixóo e silencio arredor de Ben-Cho- Shey
61	Giner de los Rios, María Barbeito e J. Bruner... ou o ministro Wert
62	Concellos, participación social e educación en valores
63	Carta para as novas profesoras e os novos profesores
64	O Libro Branco da profesión docente: fóra de xogo
65	Centralidade da Escola Pública e laicismo
66	De 'pedagogía política': hai que facelo mellor
67	Aberto o debate sobre o Pacto Educativo
68	Unha nova escola rural galega
69	Look to the future?: definición da axenda pública de educación, redes privadas e iniciativas particulares
70	A derradeira lección do mestre, de Castela
71	O fermoso exercicio da actividade política
72	Continua o asedio á escola pública
73	Galego heroico, microespañolismos, di-culturalismo, conciencia de nós
74	Hai horizonte, si...

Cadro 2. TEMÁTICAS DOS MONOGRÁFICOS DA RGE (2006-2019)

Nº	Temática
35	Museos e educación
36	Familia e escola
37	Patrimonio lúdico galego e educación
38	Competencia dixital e ferramentas TIC
39	A orientación escolar e profesional
40	Educación artística
41	Literatura oral e educación
42	A formación profesional
43	Diversidade e inclusión
44	Espazo, tempo, identidade cultural e educación
45	A inspección educativa
46	Aulas hospitalarias
47	A música tradicional nas aulas
48	As bibliotecas escolares
49	Concellos e educación
50	Balance 1-49
51	Os xoguetes tradicionais
52	A educación física
53	As escolas dos americanos
54	Construíndo os afectos desde a escola
55	Organización de centros
56	Educación 0-3
57	Aprendemos con Rosalía
58	Cooperación e desenvolvemento
59	O reto de aprender nos cárceres
60	Ponte... nas ondas da lusofonía
61	Afirmando a Escola Pública
62	Redes sociais e ensino
63	Educando coas matemáticas
64	Ensinar... non sen a poesía
65	A lingua na educación infantil
66	Infancias, desprotección social e educación
67	Educación e servizos sociais
68	Aprendendo con videoxogos
69	Ciencias sociais para o ben común
70	Traballo por proxectos
71	A titoría educativa
72	Servizos complementarios
73	Ensinar... non sen o teatro
74	Filosofía para nenas e nenos

Cadro 3. ASPECTOS PRESENTES EN CENTROS DINÁMICOS

Ensinar-Aprender

- Atención aos ritmos individuais de aprendizaxe.
- Favorecer o aprender a razoar e a investigar.
- Atención a destrezas de pensamento e intelixencias múltiples.
- Favorecer novas formas de aprender (facendo e de modo grupal).
- Entre a psicoloxía cognitiva e o socio-construtivismo.
- Favorecer as aprendizaxes significativas e a metacognición.

Plano curricular e didáctico

- Traballo por proxectos e aprendizaxe cooperativa.
- Apertura á optatividade en educación secundaria.
- Traballo en grupos.
- Protagonismo do centro de documentación/biblioteca de centro.
- Participación en convocatorias públicas de proxectos e experiencias.
- Participación, en casos, no programa STEM/Piteas (clubs de ciencia,meteoescolas, ciencia en feminino...).
- O traballo coa palabra (comprensión lectora, oratoria, clubs de debate...).

Desenvolvemento integral e inclusión

- Educación emocional (e titoría emocional entre iguais).
- Programas contra a discriminación e a prol da igualdade de xénero.
- Actuación dos departamentos de orientación e acción tutorial.
- Presenza de profesorado de AL e PT e de Intérprete de signos.
- Atención intercultural e interrelación con contextos (escolas...) de procedencia de alumnado inmigrante.
- Atención a aspectos de vida e alimentación saudable.
- Aprendizaxe de valores éticos.

Plano organizativo

- Entre o liderado e a dirección 'racional' e burocrática.
- Estabilización de equipos docentes.
- Ruptura da aula tradicional, favorecendo os espazos-taller.
- Participación no programa de contratos-programa.
- Participación nos programas de avaliación institucional.
- Intervención en programas de Erasmus+.
- Traballo colaborativo entre cursos.
- Alumnado mediador de convivencia.

Relación coa contorna social e co exterior

- Contacto coas familias (directo, blog, facebook).
- Viaxes de coñecemento e intercambio.
- Aprender desde a contorna e en contacto coa natureza.

Contorna tecnolóxica

- Incorporación nos programas E-dixgal e Abalar.
- Centros colaborativos na nube con google-drive.
- Presenza da gamificación e da robótica para a promoción científica e tecnolóxica.

Galeguización, linguas e patrimonio

- Preocupación pola galeguización lingüística e cultural do alumnado.
- Interrelación coa contorna social e familiar.
- Descuberta do patrimonio e da súa diversidade.
- Centros plurilingües/seccións bilingües con auxiliares de conversación.